

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.44>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ У ОНЛАЙН-АРХІВАХ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Яворська О.С.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-4092-7690*

Яворська О.С. Реалізація права на забуття у онлайн-архівах: практика ЄСПЛ.

Стаття присвячена правому аналізу розвитку права на забуття у цифрову епоху. У статті проаналізовано особливості здійснення права на забуття з урахуванням практики ЄСПЛ. Встановлено, що право на забуття відображає можливість фізичної особи вимагати видалення або деактивації (деіндексації) інформації, включно з персональними даними, її знеособлення або застосування інших технічних заходів, які обмежують доступ до певної інформації для конкретного кола користувачів. Доведено, що в Україні правове регулювання щодо права на забуття практично відсутнє, винятком є окремі законодавчі положення щодо захисту персональних даних; в країнах ЄС діє Загальний регламент про захист даних GDPR, який унормовує окремі аспекти права на забуття в контексті здійснення права на захист персональних даних. Встановлено, що архіви слугують важливим джерелом інформації про сучасну історію, локальні події, відтак законно опублікована інформація повинна залишатися в архівах (у тому числі в онлайн - архівах) цілісна та повна. Встановлено, що ЄСПЛ неодноразово наголошував, що національні органи влади повинні бути особливо пильними при розгляді запитів, заснованих на повазі до приватного життя, щодо видалення або зміни електронної версії архівної статті, законність якої не була поставлена під сумнів на момент його першої публікації. Доведено, що практика ЄСПЛ відображає тенденції останніх років щодо пріоритизації захисту персональних даних у справах щодо балансу права на приватність осіб та права на свободу медіа, свободу слова. Доведено, що практика ЄСПЛ оновила критерії, які суди та контролери даних повинні враховувати для належного балансування конкуруючих інтересів у справах, що стосуються реалізації права на забуття у онлайн-архівах, однак досі залишається низка невирішених запитань: що слід робити у випадках, коли особа, запит на видалення якої було задоволено, вирішила стати держслужбовцем або громадським діячем; за наявності яких підстав суд може обрати альтернативний захід забезпечення права на забуття (делістинг або деіндексація) та інші. Обґрунтовано, що практика ЄСПЛ щодо права на забуття є помічною у трактуванні змісту права на забуття, та щодо можливостей його захисту.

Ключові слова: право на забуття, цифрове середовище, Інтернет, цифрові права, право на інформацію, право на захист персональних даних.

Yavorska O.S. Implementation of the right to be forgotten in online archives: ECHR practice.

The article is devoted to the legal analysis of the development of the right to be forgotten in the digital age. The author analyses the features of the exercise of the right to be forgotten taking into account the practice of the ECHR. It is established that the right to be forgotten reflects the ability of an individual to demand the deletion or deactivation (de-indexing) of information, including personal data, its depersonalization or the application of other technical measures that limit access to certain information for a specific circle of users. It is proven that in Ukraine there is practically no legal regulation on the right to be forgotten, the exception is certain legislative provisions on the protection of personal data; in the EU countries the General Data Protection Regulation GDPR is in force, which regulates certain aspects of the right to be forgotten in the context of the exercise of the right to protection of personal data. It is established that archives serve as an important source of information about modern history, local events,

therefore legally published information must remain in archives (including online archives) intact and complete. It is established that the ECtHR has repeatedly emphasized that national authorities should be particularly vigilant when considering requests based on respect for privacy to delete or modify the electronic version of an archived article, the legality of which was not questioned at the time of its first publication. It is proven that the practice of the ECtHR reflects the trends of recent years in prioritizing the protection of personal data in cases concerning the balance of the right to privacy of individuals and the right to freedom of the media, freedom of expression. It is proven that the practice of the ECtHR has updated the criteria that courts and data controllers must take into account in order to properly balance competing interests in cases concerning the exercise of the right to be forgotten in online archives, but a number of unresolved questions still remain: what should be done in cases where a person whose request for deletion was granted has decided to become a civil servant or public figure; on what grounds may the court choose an alternative measure to ensure the right to be forgotten (delisting or deindexing), and others. It is argued that the practice of the ECHR on the right to be forgotten is helpful in interpreting the content of the right to be forgotten, and the possibilities of its protection.

Key words: right to be forgotten, digital environment, Internet, digital rights, right to information, right to protection of personal data.

Постановка проблеми. Право на забуття є новітнім цифровим правом, яке здійснюється у цифровому середовищі. Правове регулювання в Україні практично відсутнє, винятком є окремі законодавчі положення щодо захисту персональних даних. В країнах ЄС діє Загальний регламент про захист даних GDPR, який унормовує окремі аспекти права на забуття. Право на забуття сформувалося в результаті численної правозастосовчої практики в багатьох країнах ЄС. На особливу увагу заслуговують і рішення Європейського суду з прав людини, які також відображають проблемні аспекти права на захист персональних даних, права на забуття, і шляхи їх вирішення. Враховуючи визначальне значення практики ЄСПЛ, правові позиції, висловлені ним, мають визначальне значення у подальшому правозастосуванні і формуванні майбутньої законодавчої бази. Відтак аналіз практики ЄСПЛ надасть можливість зрозуміти основні тенденції щодо здійснення і захисту права на забуття у цифровому середовищі.

Стан дослідження. У науковій літературі наявні поодинокі наукові статті щодо даної проблематики. Зокрема, слід звернути увагу на наукові доробки таких авторів як Еннан Р., Кіріак О., Попович Т., Радейко Р. та інші. Однак більшість з цих досліджень не висвітлюють багатьох проблемних аспектів, пов'язаних із правовою природою права на забуття, особливо позиції ЄСПЛ щодо проблематики даного наукового дослідження.

Метою дослідження є аналіз практики ЄСПЛ, яка стосується здійснення і захисту права на забуття у цифровому середовищі, визначення проблемних аспектів, обґрунтування висновків щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Виклад основного матеріалу. Право на забуття є відносно новим правовим концептом. Воно відображає можливість фізичної особи вимагати видалення або деактивації (деіндексації) інформації, включно з персональними даними, її знеособлення або застосування інших технічних заходів, які обмежують доступ до певної інформації для конкретного кола користувачів. З появою сучасних інформаційних технологій і широкодоступного Інтернету кожна особа залишає як активний, так і пасивний цифровий слід. Активний слід формується свідомими діями користувача в мережі (публікація контенту в соціальних мережах, реєстрація на маркетплейсах, відеохостингах, стрімінгових сервісах). Пасивний – це інформація, що збирається та зберігається без відома особи; дані, що генеруються внаслідок взаємодії з цифровим середовищем [1]. Зокрема, геолокація, яку збирають застосунки, соокіе та логфайли, які відстежують дії користувача, історія відвідування вебсторінок. Часто інформація про особу може ставати застарілою, неповною і завдавати шкоди самим фактом свого існування та індексування в мережі за відповідними пошуковим запитом.

Право на забуття має суттєві відмінності від інших прав, таких, як право на захист честі, гідності і ділової репутації (право на спростування недостовірної інформації). Адже, перш за все, право на забуття спрямоване на обмеженні доступу до правдивої, але вже неактуальної інформації, яка негативно впливає на життя особи суб'єкта цих даних. Крім того, воно поширюється лише на цифрове середовище, мережу Інтернет.

Варто зазначити, що питання можливості видалення достовірної інформації про особу з Інтернету та необхідність встановлення чітких правових рамок для таких дій активно почало обго-

ворюватися юридичною спільнотою лише у 2014 році після рішення суду справедливості Європейського Союзу у справі Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González [2]. Після цього прецеденту пошуковими системами було розроблено механізми, які дозволяють користувачам подавати запити на видалення інформації про себе, включаючи створення онлайн-форм для таких звернень.

Водночас правозахисники та представники ІТ-компаній висловлювали занепокоєння, що право на забуття може бути використане як механізм цензурування цифрового простору. Сумніви також виникали щодо компетенції приватних компаній у належному аналізі таких звернень та визначенні суспільної значущості інформації, яку запитували на видалення.

На сьогодні реалізація цього права є важливою частиною регулювання прав людини в умовах цифрової епохи, вона закріплене як самостійне право у статті 17 Загального регламенту про захист даних (надалі – Регламент GDPR). Проте через розвиток технологій, оцифрування даних, створення великої кількості баз даних (як об'єкти авторського права, так і тих, що захищаються правом особливого роду) залишається досить багато суперечливих моментів, які потребують роз'яснення. Одним з них є те чи поширюється право на забуття на онлайн-архіви. Подібно до Директиви 95/46/ЕС, яка передувала Регламенту GDPR, Регламент GDPR вимагає від держав-членів ЄС передбачати у своєму законодавстві «винятки або відступи» для обробки, що виконується для журналістських цілей, якщо це необхідно для узгодження права на захист персональних даних зі свободою вираження та правом на інформацію. Частина 3 статті 17 визначає п'ять винятків, за яких право на забуття може бути обмежено:

- реалізація права на свободу вираження поглядів та доступ до інформації;
- виконання правового зобов'язання, виконання завдання в суспільних інтересах або здійснення офіційних повноважень, покладених на контролера;
- забезпечення суспільного інтересу в сфері охорони здоров'я;
- реалізація цілей суспільного інтересу, наукових чи історичних досліджень, а також статистичних цілей;
- формування, здійснення або захист правових вимог [3].

Ці виключення покликані забезпечити баланс між правом на приватність та іншими суспільно значущими інтересами.

Архіви слугують важливим джерелом інформації про сучасну історію, локальні події. Для цих цілей законно опублікована інформація повинна залишатися цілісна та повна. Враховуючи складність проблем, що пов'язані з доступом до друкованих архівів як на національному, так і на міжнародному рівні, зумовлених різними факторами (юридичні рамки, вимоги прозорості і секретності), оцифрування документів, газет, журналів стає ще більш суспільно важливим. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що національні органи влади повинні бути особливо пильними при розгляді запитів, заснованих на повазі до приватного життя, щодо видалення або зміни електронної версії архівної статті, законність якої не була поставлена під сумнів на момент його першої публікації [4].

Через онлайн-архіви громадськості легше сформувавши незалежну думку про події. Як зазначає Комітет Міністрів країнам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів у Рекомендації № R (2000) 13, архіви є також важливим елементом культури, який сприяє збереженню людської пам'яті [5]. Загалом сьогодні зміст свободи слова, свободи преси необхідно розуміти в світлі розвитку інформаційних технологій, оскільки журналістська інформація більше не складається виключно з висвітлення новин у друкованій пресі та радіомовленні.

Одним із важливих засобів на шляху до формування зрозумілих механізмів реалізації права на забуття, а також його співвідношення з іншими фундаментальними правами, такими як право на інформацію чи свобода слова, є практика міжнародних судів. Проте нерідко через відмінність обставин справи суди створюють суперечливу практику в одній категорії справ. До прикладу, розглянемо рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) від 4 липня 2023 року у справі Hurbain v. Belgium [6]. Справа стосувалася оскарження вимоги щодо анонімізації статті на вебсайті газети. У 1994 році видавець (заявник) у газеті Le Soir опублікував статтю, в якій містилася інформація про ДТП за участю пана Г. Згодом пан Г. був визнаний судом винним, відбув покарання та був реабілітований у 2006 році. У 2008 році газета Le Soir створила загальнодоступну цифрову версію своїх архівів з можливістю пошуку, починаючи з 1989 року, а отже при написанні імені та прізвища пана Г. у пошукових системах видається стаття про ДТП. Пан Г. звернувся до

заявника з вимогою видалення або анонімізації статті, проте отримав відмову. Слід зазначити, що видавець газети звертався до пошукової системи із запитом вилучення статті як заходом що може бути альтернативою до видалення, проте йому було відмовлено.

Бельгійські суди постановили, що право на приватність пана Г. превалює над свободою вираження поглядів видавця, та підтвердили можливість застосування принципів права на забуття, розроблених у справі *Google Spain*, також до онлайн видань. Судами було відхилено доводи видавця щодо технічної неможливості у нього деіндексації статті.

Вичерпавши всі можливі засоби захисту видавець подав скаргу до ЄСПЛ з посиланням на статтю 10 Конвенції. Оцінивши факти справи, Велика Палата заявила, що національними судами встановлено належний баланс між свободою вираження поглядів видавця газети (він же і заявник у справі) та приватністю пана Г., який вимагав анонімізацію даних. Серед ключових факторів, що вплинули на це рішення, було те, що пан Г. не був публічною особою, а інформація про нього не мала ані історичної, ані наукової цінності [7]. На додаток, для захисту приватності пана Г. було обрано анонімізацію, а не повне вилучення інформації, що є більш пропорційним засобом.

Звичайно, слід зауважити, що кожна справа вимагає індивідуального підходу. Контролеру даних/органу, який розглядає запит на видалення потрібно аналізувати деталі ситуації: статус особи, яка звертається з запитом; суспільну важливість інформації, яку запитують для видалення; зацікавленість суспільства у цих даних тощо. Так, у справі *Times Newspapers Ltd* ЄСПЛ зазначає, що «поле розсуду, надане державам у встановленні балансу між конкуруючими правами, швидше за все, буде більшим, якщо архіви новин про минулі події, а не ніж новини про поточні події» [8].

Важливим для розуміння є те, що предметом запиту на видалення (анонімізацію) у цій справі є не первинна публікація, а її доступність онлайн. Тобто, за бажанням зі статтею можна ознайомитися у друкованому вигляді. Цей факт частково і послугував причиною запровадження оновленого тесту щодо збалансування між статтями 8 та 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та запровадження. Він враховує такі фактори, що впливають на пропорційне балансування конкуруючих інтересів у справах, що стосуються права на забуття:

- характер архівної інформації (чи є дані чутливими, чи змінюється суспільна важливість інформації з плином часу);
- час, що минув з моменту подій та з моменту початкової публікації в Інтернеті;
- сучасний інтерес щодо інформації (Інформація з цифрових архівів нечасто є актуальною, з огляду на це важливо з'ясувати чи становить вона інтерес для будь-якої іншої мети, наприклад, для історичних чи наукових цілей);
- статус суб'єкта даних (зокрема, для аналізу можливості вилучення такої інформації береться до уваги чи публічна особа, що подала запит, її роль у політичному чи суспільному житті);
- негативні наслідки постійної доступності інформації в Інтернеті (важливо з'ясувати, чи доступність інформації може вплинути на реінтеграцію у суспільство та на репутацію особи загалом);
- ступінь доступності інформації в цифрових архівах (необхідно з'ясувати чи публікація є загальнодоступною, безоплатною та чи її легко знайти за ключовими словами);
- вплив заходу на свободу вираження поглядів і, зокрема, на свободу преси [1].

Стосовно потенційної відповідальності операторів пошукових систем ЄСПЛ визнав, що хоча саме вони відіграють ключову роль у забезпеченні доступності подібної інформації в інтернеті, початкове втручання у право на приватність виникає через рішення медіа публікувати відповідний контент, створити онлайн-архів та забезпечувати забезпечує його доступність у публічному просторі.

Загалом ця справа продовжує тренд останніх років щодо пріоритизації захисту персональних даних у справах щодо балансу права на приватність осіб та права на свободу медіа, свободу слова. На думку деяких вчених та правозахисників вищезгадане рішення ЄСПЛ може мати негативний вплив для медіаакторів у майбутньому, адже не враховує «реалії цифрової трансформації» [9] та важливість цілісності архіву. Зокрема, у січні 2022 року коаліція з 16 громадських організацій, медіа та експертів, очолювана міжнародною неурядовою організацією Артикаль 19 надіслала до Великої Палати ЄСПЛ свій висновок у справі *Hurbain v Belgium* [10]. У ньому вони наголошували на важливості медіаархівів для журналістики, історичних та наукових досліджень та застерігали від надмірного розширення застосування права на забуття. Коаліція також пропонувала при

розгляді справи щодо права на забуття враховувати ступінь завдання шкоди особі доступністю контенту.

Рішення викликало занепокоєння і в суддівському середовищі. Зокрема, суддя Карло Ранцоні закликав ЄСПЛ переглянути роль медіа в цифровому середовищі та важливість журналістських архівів для реалізації “права пам’ятати” (“right to remember”) [11]. Окрім того, було багато зауважень щодо моменту звернення пана Г. з вимогою видалення чи анонімізації статті, адже він звернувся до видавця лише за два роки з моменту цифровізації статті.

Позитивним аспектом даного рішення є оновлення критеріїв, які суди та контролери даних повинні враховувати для належного балансування конкуруючих інтересів у справах, що стосуються реалізації права на забуття у онлайн-архівах. Однак досі залишається низка невирішених запитань: що слід робити у випадках, коли особа, запит на видалення якої було задоволено, вирішила стати держслужбовцем або громадським діячем; за наявності яких підстав суд може обрати альтернативний захід забезпечення права на забуття (делістинг або деіндексація) та інші.

Висновки. Право на забуття у цифровому середовищі відіграє важливе значення як новітнє цифрове право. Це право протиставляється праву інших осіб на інформацію та праву на свободу вираження поглядів, однак зважаючи на право особи зберігати в таємниці обставини особистого життя, зважаючи на реалізацію особою права на захист персональних даних, право на забуття набуває особливого змісту. Правове регулювання в Україні щодо права на забуття відсутнє, тому практика ЄСПЛ з цього приводу є помічною у трактуванні змісту права на забуття, та щодо можливостей його захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ЄСПЛ: Велика Палата підтвердила, що право на забуття поширюється на онлайн-архіви, та запровадила нові критерії для розгляду таких справ. Лабораторія цифрової безпеки. 2023. URL: https://dslua.org/publications/espl_hurbain_v_belgium/ (дата звернення: 27.11.2024).
2. Цифролаба долучилася до підготовки amicus curiae-висновку до ЄСПЛ у справі про право на забуття. Лабораторія цифрової безпеки. 2022. URL: <https://dslua.org/publications/tsyfrolaba-doluchylasia-do-pidhotovky-amicus-curiae-vysnovku-do-yespl-u-spravi-pro-pravona-zabuttia/> (дата звернення: 27.11.2024).
3. Case of Hurbain v. Belgium. European Court of Human Rights. 2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814> (дата звернення: 27.11.2024).
4. Case of Axel Springer Ag v. Germany, European Court of Human Rights. 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{«itemid»:\[«001-109034»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{«itemid»:[«001-109034»]}) (дата звернення: 27.11.2024).
5. Цифровий слід дитини та його правове становище. Вища школа адвокатури НААУ. 2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/cifrovii-slid-ditini-ta-iogo-pravove-standovishhe> (дата звернення: 27.11.2024).
6. Рекомендація № R (2000) 13 Комітету Міністрів країнам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів. Рада Європи. Комітет міністрів. 2000. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/files/rekomendacii_2000.pdf (дата звернення: 27.11.2024).
7. Загальний регламент про захист даних (GDPR). GDPR TEXT. 2016. URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 25.11.2024).
8. Case of Google Spain SL Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) Mario Costeja González. InfoCuria Case-law. 2013. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=138782&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15562426> (дата звернення 20.10.2024).